



שיעורי רשק תורה

היכלי תורה

יום וערש"ק ויהי יא טבת תשע"א ♦ דף היומי בבלי: בכורות נג ירושלמי: סוכה יג

שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברו את לאה..

אף על פי שגם קבורת יצחק היתה על ידי יעקב, מכל מקום אינה דומה קבורת יצחק שגם עשו היה שותף בה, לקבורת לאה שהיתה על ידי יעקב לבדו. לפיכך שינה לשונו, שבקבורת יצחק אמרו 'קברו', ובקבורת לאה אמר 'קברתי'.

ונראה שיעקב בא לברר את זכותו על מקום הקבורה במערת המכפלה. שהרי יעקב עומד ואומר 'בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען', ופירש רש"י שאת כל כספו וזהבו שהביא מבית לבן נתן יעקב לעשו במחיר חלקו במערה, ומכל מקום אמרו חז"ל (סוטה יג) שבא עשו וערער על קבורת יעקב. וצריך להבין מה הדין ודברים שהיו לעשו על מערת המכפלה, שבודאי לא הכחיש את המכירה מכל וכל. וצריך לומר שטענתו של עשו היתה על חלק הבכורה, שכבר מצינו בפסוק שעשו ערער על מכירתו, וטען ליצחק 'ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח'.

מעתה ברורה טענתו של עשו, שהרי כשמת יצחק ונפלה מערת המכפלה בירושה לפני יעקב ועשו, היו בה שלשה מקומות קבורה, ודין הוא שהבכור יקח שנים והפשוט אחד. אלא שכשקברו שם את יצחק והיו שניהם צריכים לתת מחלקם חלק כחלק לקבורתו, נתמעט חלקו של כל אחד במחצית מקום קבורה, ונשאר לחלקו של הבכור מקום קבורה ומחצה, ולחלקו של הפשוט מחצית מקום קבורה. החלק שקנה יעקב מעשו ושעליו אמר 'אשר כריתי לי', היה מחצית מקום קבורה, שזה היה כל מה שנשאר ביד עשו, שכיון שמכר את בכורתו ליעקב יש לו חלק פשוט. אבל עשו שכפר במכירת הבכורה, טען כי אחרי מכירת מחצית מקום הקבורה נשאר עדיין בידו מקום אחד, וליעקב יש רק מקום אחד, וכשקבר במקום זה את לאה לא נותרה לו זכות יותר.

מובן היטב כעת פירוט סדר הקבורה במערת המכפלה, שלכל זה הוצרך יעקב אבינו כדי לברר את זכותו, ולפיכך דייק 'שמה קברו את יצחק' היינו שגם עשו היה שותף בקבורה, שעל פי זה מתבררת זכותו.

עפ"י פנים יפות

נושאי הדף בעלון

ללמוד מתוך ספר תורה פסול..... בכורות נג

שיעור המרחק שאפשר לצרף למנין עשרה העומדים בשדה..... בכורות נד

גבול ארץ ישראל בדרום..... בכורות נה

ראיית פני רבו סגולה להבנת דברי תורה..... בכורות נו

מעשר בהמה רשות או חיוב..... בכורות נז

הנותן צדקה מכספי שוטה כקונה לו סם חיים..... בכורות נח

להפריש תרומות ומעשרות במחשבה..... בכורות נט

כפתור ופרח..... עמוד 5



ללמוד מתוך ספר תורה פסול

כתב בט"ז (י"ד ס' רפא סק"א), שספר תורה שנראה לכל שהוא פסול מותר לקרות בו ביחידות, ואין חשש שיקראו בו בציבור, אבל כאשר הפסול אינו נראה כגון שאינו מעובד לשמה, יש לאסור לקרות בו אפילו ביחידות שמא יקרא בו אף בציבור, כמו שמצינו לגבי ספק טריפה (שם ס' נז ס"כ), שאף שיש עצה לבדקו אם הוא טריפה על ידי שמשהה אותו י"ב חודש, מכל מקום אסור להשהותו שמא יארע תקלה על ידי זה ויבוא לאכלו.

ובנקודות הכסף חלק עליו, שדווקא בספק טריפה חוששין לתקלה, כי יש חשש שיבא לאכלו, וגנאי הוא שיאכל האיסור, וכמו שכתבו התוספות (שבת יב: ד"ה רבי נתן) בשם ר"ת, לגבי רבי ישמעאל שקרא והטה את הנר בשבת, שלכן לא שאלה הגמרא ומה בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כל שכן, שהגמרא שואלת כן רק לגבי אכילת איסור שגנאי הוא לצדיק ביותר [עוד חילק שם, שבספק טריפה לא כולם יודעים שהוא טריפה, וגם היא יכולה ללכת לבית אחר בלא רשות, אבל בספר תורה כולם יודעים שספר תורה נמצא בבית כנסת, ואם הוא נמצא בבית זה סימן שהוא פסול, וגם שהרי בספר תורה יש לכתוב על גבי העמוד שהוא פסול].

ובלבושי מרדכי (מהדו"ד ס' קפז) נשאל על דברי הש"ך, שכתב שאין חוששין לתקלה רק באיסורים שיש חשש שיבוא לאכלו, שהרי בסוגייתנו נאמר שלכן בטלו חכמים בזמן הזה את מצות מעשר בהמה משום שחוששין לתקלה, ופירש רש"י (ד"ה משום) שכיון שאין לנו על מה להקריב, וצריך להמתין עד שיהיה לו מום, חוששין שיבוא לידי תקלה של גיזה ועבודה, או שישחטנו בלא מום, הרי שחוששין לתקלה גם כשאין חשש אכילה, ורק חשש גיזה ועבודה.

והשיבו שיש הבדל בין דברים האסורים בהנאה לבין דברים האסורים באכילה, שבדברים האסורים בהנאה חוששים יותר לתקלה, והטעם משום שחשש תקלה הוא מצוי יותר, שבהנאה כל שהוא יעשה איסור, משא"כ באכילה, ולכן כל הדברים ששנינו בתמורה (לג): שהם נקברים או נשרפים משום שלא יבואו לידי תקלה, כולם הם דברים האסורים בהנאה, שמשום חומר איסור הנאה הרחיקו את התקלה, אבל דברים האסורים באכילה, לא מצינו בתורה ולא בדרבנן איזה ביעור לא שריפה ולא גניזה, והאיסור הוא רק להשהותו בביתו, אבל יכול להוציאן מבתו, או שיתננו או ימכרנו לגוי כשאין חשש שיחזור וימכרנו לישראל.

וא"כ כיון שהצמר של מעשר בהמה אסורה בהנאה, כמבואר ברמב"ם (בכורות פ"ג ה"א, מעילה פ"א ה"י), לכן פירש רש"י, שיש לחשוש לתקלה של גיזה ועבודה, שבאיסורי הנאה חוששין לתקלה יותר מאיסורי אכילה.

לרישום ועדכון שיעורי תורה ניתן לשלוח

פקס ל: 03-543-5757

שיעור המרחק שאפשר לצרף למנין עשרה העומדים בשדה

במנחת יצחק (ח"ב ס' מד) נשאל, על אנשים המתפללים בקיץ מנחה ומעריב בשדה, כמה יכולים להיות רחוקים זה מזה, ועדיין מצטרפים למנין, האם הדבר תלוי ברואים זה את זה, או כדי שמיעת הש"ץ, ואולי אפשר לצרף רק אם יש ד' אמות מאחד לחבירו, כמו שארז"ל על הפסוק (דברים כג טו) 'והיה מחניך קדוש', שמחנה של אדם הוא ד' אמות מכל צד [כן הוא בתנא דבי אליהו (רבה, פ"ח) 'ויקדש אדם את מחנהו ארבע אמות לצפון ארבע אמות לדרום ארבע אמות למזרח ארבע אמות למערב', אולם בילקוט שמעוני (כי תצא רמז תתקלד) כתוב, תנא דבי אליהו וכו' אלא יקדש מחנהו חמשה אמות לכל צד].

והשיב שזה תלוי בשני הדברים, האחד שכולם ישמעו את הש"ץ כמבואר בשו"ע (או"ח ס' קכד ס"ד), שאם אין תשעה המכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה [וכתב הט"ז (סק"ב), שמזה נראה שאין מצטרפים למנין מי שאינו שומע אע"ג שהוא פקח]. והשני שיראו זה את זה, שהרי כבר כתב הפרי חדש (או"ח ס' נה ס"ח), שגם אם חלק מהמנין נמצאים בחדר אחר אם הם רואים אלו את אלו מצטרפים, ואף שלהלכה יש חולקים ומחמירים, וכמבואר שם בשערי תשובה (על השו"ע ס"ח), מכל מקום כשאין מחיצה מפסיקה ביניהם אף שאינם בבית אחד אלא בשדה, אם רואים זה את זה לכל השיטות מצטרפים למנין.

והנה שנינו בסוגייתנו שמעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה, וכמה היא רגל בהמה רועה ט"ז מיל, ופירש רש"י (ד"ה רועה) כפי מה שהבהמות רחוקות זו מזו, ויכולות להשתמר ברועה אחד, והיינו ט"ז מילין שמפורש בגמרא, שעד ט"ז מילין הרועה עדיין יכול לראותן. וכתב באמרי דבש, יש לדון בזה איך הדין לגבי צירוף למנין כשמתפלל בשדה שאין כאן בית שיצרפם, איזה שיעור הוא המצרף, ואולי יש ללמוד מסוגייתנו שהשיעור הוא ט"ז מיל, שאז שולטת בו העין, והרי זה כרואין אלו את אלו, ועדיין צ"ע.

והנה במה שכתב במנחת יצחק, שצריך שהעשרה גם יוכלו לשמוע את הש"ץ דבר זה שנוי במחלוקת הפוסקים, שהשו"ע (שם ס' נה ס"ח) פסק שחרש שמדבר ואינו שומע מצטרף למנין, וכתב המשנ"ב (ס"ק לה) שדעת הט"ז (שם ס' קכד סק"ב) שאינו מצטרף, כיון שאינו יכול לענות אמן על הברכות שמברך הש"ץ, אכן הרבה מסכימים עם פסק השו"ע וסוברין שאין זה מעכב לענין צירוף. והוסיף המשנ"ב, שאם הוא מכין הברכות וכשרואה שעונין עונה עמהם מצטרף, כמו הנפת הסודרין בבית הכנסת של אלכסנדריא [כמבואר בסוכה (נא):] שבית הכנסת של אלכסנדריא פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים, ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו, וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר, וכל העם עונין אמן], שמבין בשעה שמשסיים הש"ץ סוף הברכה ועונה אמן, מצטרף לכל השיטות.

ובספר תפילה כהלכתה (פ"ח הערה פא) הביא, ששאל את בעל המנחת שלמה איזה ראייה יש מבית הכנסת שבאלכסנדריא שמצטרפים למנין גם מי שאינו שומע, והלא שם היה עשרה ששמעו. והשיבו, שזה שהוא מצטרף למנין אינו צריך ראייה, שמעיקר הדין כל אדם מצטרף למנין, שכיון שיש עשרה השכינה שורה, אך יש לפקפק שכיון שאינו שומע וגם אינו יכול לענות אמן, הרי יתכן שאינו שייך כלל בצירוף, ולענין זה הביא ראייה מבית הכנסת שבאלכסנדריא שאם יודע לענות עם הציבור שייך בצירוף.

גבול ארץ ישראל בדרום

בדרך אמונה (תרומות פ"א באור ההלכה ד"ה מאשקלון) כתב, בענין גבול דרום בזמנינו ראיתי מה שכתבו בזה המלקטים האחרונים, וראיתי שכל דבריהם הם השערות נסמכות על שמות הערביים שקורין למקומות ההם, וכמובן שאין מזה ראיה נכונה לסמוך על זה, אלא שיש להוכיח את הגבול על ידי הגמרא בבבא בתרא (עד:), שארץ ישראל מוקפת בשבעה ימים וארבעה נהרות, ולשון מוקפת היינו שהן מסובבין את ארץ ישראל מכל צדדיה כמו מוקף חומה. והנה הים הגדול הוא בכל מערב ארץ ישראל, והירדן הוא בכל מזרחו, יוצא ממערת פמייס ועובר בים של סיבכו, ובים של טבריא, ובים של סדום כמבואר בסוגייתנו, גם בצפון ארץ ישראל היא מוקפת בנהרות ליד דמשק, אך בדרום לא מצינו שום ים ושום נהר, ואיך ארץ ישראל מוקפת שם בים או בנהר.

והנה בסוגייתנו מבואר, שהירדן יוצא ממערת פמייס ומהלך בימה של סיבכי ובימה של טבריה ובימה של סדום והולך ונופל בים הגדול, והנה ים המלח נגמר בקצה מזרחית דרומית של ארץ ישראל, וצריך ביאור איך מתגלגל הירדן לים הגדול שהוא במערב. וראיתי במפה שיש שם נחל שקורין נחל צין, והוא מתחיל סמוך לקצה ים המלח ונמשך עד נחל מצרים שהוא אל עריש, אלא שנפסק קצת באמצע, ונראה ברור שנחל זה הוא יוצא מים המלח ונמשך עד ים הגדול ממש והוא הירדן הנמשך.

ויתכן שגם היום הוא מחובר במקומות המפסיקים קצת מתחת לאדמה, ונמצא שארץ ישראל מוקפת בכל צדדיה בימים ונהרות, והנהר הזה הוא גבול ארץ ישראל. ולפי זה המושב ירוחם הוא בתוך גבול ארץ ישראל, אבל המושב שקורין היום מצפה רמון הוא חוץ לגבול.

והנה בפרקי דרבי אליעזר (פ"א) כתב, שמימי הירדן סובבין לכל הארץ חציין למעלה מן הארץ, וחציין למטה מן הארץ, ופירש בדרך אמונה שהיינו בצפון ארץ ישראל הוא למטה מן הארץ. ובמשמר הלוי (ס"י מח) הקשה לבעל הדרך אמונה, שהרי בפירוש הרד"ל (אות כ) כתב, שאף על פי שהירדן למעלה מן הארץ אינו אלא בגבול מזרח ארץ ישראל, מים המלח עד ים כנרת, בכל זאת הוא סובב את כל ארץ ישראל, בחציו שלמטה מן הארץ, וגם חכמי הטבע ביארו זה שמי הירדן יש להם הליכה למטה מן הארץ דרך מערת פמייס, וזה מה שאמרו בגמרא (בבא בתרא עד:): שהירדן מתגלגל ויורד לים הגדול ומתגלגל היינו מתחת לקרקע.

והשיבו, כלל גדול בידינו שאין להוציא דברי חז"ל מפשטן בלי הכרח, ופשטן של דברים מקיפין וסובבין הוא על האדמה ולא תחת האדמה, ובפרקי דרבי אליעזר הוא ענין אחר, שכתב שהירדן מקיף את כל ארץ ישראל, ועל זה אמרו שחלקו הוא מתחת לאדמה היינו בצפוננו, אבל בגמרא נאמר שד' ימים זו' נהרות מקיפין את ארץ ישראל ועל כרחך הכוונה על האדמה, וכיון שלא מצינו נהר אחר בדרום, על כרחך שהנחל צין הוא גלגולו של הירדן וחז"ל כללוהו כאן בירדן.

ראיית פני רבו סגולה להבנת דברי תורה

בגמרא אמר רבי אלעזר, ראיתי את רבי יוחנן בחלום, ואומר היום דבר נאה. ופירש רש"י (ד"ה ר' יוחנן) שהואיל ונראה לי יודע אני בי שאומר היום דבר טעם. ומבואר שראיית צורת רבו מועילה לאמירת דברי תורה והבנתם. ובזוהר (ה"ב משפטים קכג:): אמר רבי אבא, שכאשר ההלכה מאירה לו הוא רואה צורתו של רבי שמעון בר יוחאי מתעוררת לפניו.

והחיד"א במדבר קדמות (מערכת הצד"י ס"ט) הביא בשם זקנו החסד לאברהם (עין הקורא נהר לג), שכתב על פי דברי הזוהר, שכאשר יצייר האדם בדעתו צורה קדושה, הנה הצורה הקדושה שידמה בדעתו תשלים שכלו, וזה שאמר ר' אבא שהיתה צורת ר' שמעון מצויירת לפניו, והיה משיג על ידי זה השגה גדולה. וזה סוד שאמרו חז"ל (ראש השנה טז:): שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. והביא החיד"א, שכן כתב רבינו האר"י ז"ל, שכאשר יתקשה בדברי תורה יצייר צורת רבו במחשבתו, וטוב לו להבין הענין.

והחסד לאברהם (שם) ביאר הענין, כיון שהעינים הם המביאות את הצורות אל השכל, וכל מה שרואה בעיניו מצטייר בדעתו ושכלו, ולכן אם הצורה היא מהדברים הפחותים יגשים בכך את השכל ויורידוהו ממעלתו, ולכן אסור להסתכל בנשים ובעריות, כיון שאף אם לא יהרהר בשכלו לעבור עבירה, סוף סוף יצייר בשכלו הצורה ההיא ויהרהר במה שאינו ראוי, והצורה המצטיירת בשכלו פוגמת את הנפש אם אינה טובה.

ואם היא צורה טובה היא מתקנת את הנפש, ועל ידי כך ימצא תועלת בכמה דברים טובים לענין העבודה, ולכן כאשר יצייר האדם בדעתו צורה קדושה אותה צורה הקדושה שידמה בדעתו תשלים את שכלו.

וכעין זה כבר כתב הר"ן בדרשותיו (הדרוש השמיני ד"ה ומפני זה), בביאור מה שאמר רבי (עירובין ג:), שמה שהיה עדיף על פני שאר חבריו הוא משום שראה את רבי מאיר מאחוריו, ואלו היה רואה את פניו כל שכן שהיה עדיף יותר, שנאמר (ישעיה ל כ) 'והיו עיניך רואות את מוריך'. וביאר הר"ן, שכפי השפעת הנשפע לרב הנראה בפנים, כמו שאמר הכתוב (קהלת ח א) 'חכמת אדם תאיר פניו', יהיה שופע על התלמיד יותר כאשר יקביל פניו ויראה אותו.

וכן מבואר גם בירושלמי (ביכורים פ"ג ה"ג, שקלים פ"ה ה"ב), שעל ידי שהביטו בני ישראל באחוריו של משה זכו, כי הרואה את הצדיק זוכה [לחכמה]. ובפירוש רבינו משולם (שקלים שם) כתב, שהוא כדברי רבי שאמר שזכה לחכמה, כיון שראה את רבו מאחוריו.

וכתב בעלי תמר (ביצה פ"ה ה"ב), שהוא כדרך המבואר בסוגייתנו שעל ידי שראה רבי אלעזר פני רבו יוחנן זכה לחכמה, ואפילו שראה את פניו רק בחלום, ועל דרך הנאמר בפזמון אליהו הנביא 'אשרי מי שראה פניו בחלום'.

מעשר בהמה רשות או חיוב

שנינו במשנה שחכמים קבעו שלושה זמנים לעשר את הבהמות, שהבהמות שנוולדו בין הזמנים האלו צריך לעשרם, וכתב רש"י (ד"ה שלש) שמשהגיע הזמן הזה שקבעו חז"ל לעשר אסור לאכול מהם לכתחילה מדרבנן בלא מעשר, אבל קודם לכן מותר, שמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו.

וכתב החזו"א (סי' כז סק"ג), שמלשון רש"י משמע, שמעשר בהמה הוא רשות שאם עישר הרי זה קדוש, אבל אין חיוב מדאורייתא לעשר. אולם מדברי הרמב"ם (בכורות פ"ו ה"א) משמע שזו מצות עשה חיובית, שכתב, מצות עשה להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שיוולדו לאדם בכל שנה ושנה.

וכתבו הכסף משנה והמהר"י קורקוס, שמקור דבריו הוא מהמבואר בתורת כהנים (סוף פרשת בחוקותי) שנחלקו התנאים מנין למדים שמעשר בהמה הוא בעמוד ועשר, ולא כפשטות הפסוק (ויקרא כז לב) 'כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קודש לה', שמשמע שרק אם יעבור אז יהיה קדוש.

והוסיף החזו"א, שכן מבואר בטורי אבן (ראש השנה ד. ד"ה בכור) שכתב להביא ראיה מסוגייתנו שמי שלא הפריש מעשר בהמה אינו עובר בבל תאחר, שהרי שנינו במשנה שט"ו יום קודם הפסח הוא זמן מעשר ואם נולד לו לאחר מכן אינו מעשרו עד לרגל הבא, ואף שלאחר שבעה ימים הוא כבר ראוי להקרבה, ולדעת רבי מאיר ברגל אחד עובר על בל תאחר, וגם לשאר התנאים עובר על מצות עשה. ומזה שדן לגבי בל תאחר, הוכיח החזו"א, שסובר שיש על כל פנים חובה להפריש מעשר בהמה [וראה שם מה שכתב לתרץ, שאפשר לומר שיש בל תאחר גם על מעשר בהמה].

וסיים החזו"א, שעיקר תקנת גרנות מוכיח שהפרשת מעשר בהמה היא מצוה חיובית, אלא שמוותר למכור ולשחוט, שאם אינו חובה כלל למה תיקנו גרנות לאסור שחיטה ומכירה. משא"כ אם עיקר המצוה היא חובה, אלא שיכול להפקיע על ידי מכירה ושחיטה, ראוי לתקן לאסור הפקעת המצוה.

אמנם באהל משה (הורביץ, ח"ב סי' ט) כתב, מעודי נפלאתי במצוה של מעשר בהמה שקבעוה במנין התרי"ג, כיון שמוותר לאכול ולשחוט קודם העישור אם כן איפוא חלה מצוה זו, התבוננתי במקרא שבאמת עיקר הענין לא נאמר בלשון חיוב, ורק כשיעבור תחת השבט יהיה קדוש, ומה שכתוב בתורת כהנים שחייב לעשר זה אסמכתא בעלמא.

ואף שהרמב"ם והיראים (סי' נא) והסמ"ג (מצוה ריב) הביאו דברי התורת כהנים שמצוה לעשר הבהמות, והכניסוהו בכלל תרי"ג מצוות, רחוק הוא משכלי הדל, וראיה ברורה לזה, שחז"ל (לעיל ג.) ביטלו מצות מעשר בהמה כדי שלא יבואו לידי תקלה, ואם יש מצוה לעשר, למה ביטלו את המצוה, ולא תיקנו להקנות לנכרי חלק מהבהמה ויפטר מטעם שותפות עם נכרי.

ולפי זה אין צורך לסברת התוספות יו"ט (פ"ט מ"א ד"ה ושלא), שעקרו חז"ל מצות עשה של תורה בשב ואל תעשה בזמן הזה, שלפי המבואר אינו מצות עשה כלל, אלא שעיקר תקנת חז"ל היתה לאסור למנות באופן שיוקדש העשירי.

הנותן צדקה מכספי שוטה כקונה לו סם חיים

הנה בתוספות יום טוב (שקלים פ"ג מ"א ד"ה והן גרנות, הובא במחצית השקל סי' תלז סק"ה) כתב, שגם במקום הפסד מועט אומרים שנוח לאדם לעשות מצוה בממונו, ולכן נאמר בסוגייתנו שחז"ל אמדו את דעת בעלי הבהמות שלא ימכרו קודם שיפרישו עליהם מעשר בהמה אף שמוותר למכור, שנוח להם להפריש מעשר בהמה, כיון שיש במצוה זו רק הפסד מועט, דהיינו הקרבת האימורין למזבח [בחתם סופר (הנ"ל) מבואר, שבמעשר בהמה אין הפסד כלל כיון שאינו שוה להדיט].

ועל פי זה תירץ המגן אברהם (סי' יד סק"י), למה אמרו שאסור ללמוד בספריו של חבירו מפני שמפסידם, ולענין בדיקת חמץ אמרו (פסחים ד:) שנוח לשוכר לשכור שליח לבדוק החמץ בביתו, כיון שנוח לאדם לעשות מצוה בממונו, והרי יש בזה הפסד ממון כיון שההפסד הוא הפסד מועט [ראה עוד בפניני הלכה לעיל (יח.)].

גם בחתם סופר הביא את קושיית המג"א, כמו כן הביא את קושיית הראשונים, שבבבא מציעא (כט:) נאמר שהשואל ספר תורה אינו רשאי להשאילו לאחרים, ואין אומרים שנוח לאדם לעשות מצוה בממונו.

והביא שנאמרו בזה כמה תירוצים, אמנם אחרי שזכינו לספר שיטה מקובצת [שלא היה ספר זה לראשונים] מצאנו להריטב"א תירוץ נכון, שספר תורה טלית ותפילין שהם עשויים למצוה והבעלים בעצמן עושים בו מצוה, אם השואל יכלה את הספר תורה או את הטלית ותפילין שלו, לא יוכל הוא ללמוד אחר כך נמצא יצא שכרו בהפסדו, וזה לא שייך בשאר הפסד ממון.

והנה הרמב"ם (נחלות פ"א ה"א) כתב, מי שנשתטה נותנים צדקה עבורו מנכסיו. וכתב הכסף משנה בתירוץ הראשון, שלכן נותנים צדקה בלא רשותו, משום שנוח לאדם לעשות צדקה בממונו. וקשה הרי זה הפסד ממון וגם שלא מדעתו. ואם הרמב"ם יסבור כהריטב"א שכל שלא יצא שכרו בהפסדו אומרים שנוח לו לעשות מצוה אפילו בהפסד מרובה ושלא מדעתו, מובן פסק הרמב"ם, אך הכסף משנה לא נתכוון לכך.

ונראה שהכסף משנה דקדק ולא כתב נח לאדם לעשות מצוה, אלא נח לאדם לעשות צדקה דווקא, משום שאם המצות אין שכר בעולם הזה, משא"כ 'צדקה תציל ממות' (משלי יב), ודרש שמואל (שבת קנו:) ממיתה עצמה.

וכן כתיב במצוות צדקה 'בחננוני נא בזאת' (מלאכי ג י), שמותר לנסות בו את הקב"ה, אך באדם בריא יתכן שעוונותיו הרבים יגרמו להכריע את הכף לחובה, שאם יתן צדקה מצד אחד וירצח אנשים במקום אחר אינו בדין שיאריך ימים, אבל שוטה שאין לו עבירות, מצות הצדקה תגן עליו להחיותו אע"פ שאינו מצווה ועושה, מכל מקום ממנו מגין עליו, והרי זה כאילו קנו לו סם חיים לרפואתו.

לרישום ועדכון שיעורי תורה ניתן לשלוח

פקס ל: 03-543-5757

להפריש תרומות ומעשרות במחשבה

בסוגייתנו מבואר שאבא אלעזר בן גומל אומר, 'ונחשב לכם תרומתכם' (במדבר יח כז), בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר, כשם שהתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, אף תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה. ונחלקו הראשונים, האם רבנן מודים לאבא אלעזר בן גומל שאפשר להפריש תרומה במחשבה, או שצריך גם דיבור. עוד נחלקו הראשונים, האם מעשר ראשון הוקש לתרומה לדברי הכל, או שרק רבי יוסי ברבי יהודה סובר כן. וכן אם דין זה נאמר גם במעשר שני ובמעשר עני, ונאמרו בזה כמה שיטות.

רש"י בסוגייתנו (ד"ה במחשבה) פירש ב' פירושים, פירוש הראשון, שמחשבה היינו שאומר בפה שמפריש תרומה, וכתבו התוספות (ד"ה במחשבה) שלפירוש זה צריך דיבור, ומצינו (ב"מ מד.) שהגמרא קוראה למחשבה דיבור. ובפירוש השני פירש רש"י, שאין צריך דיבור אלא שמפריש במחשבה על ידי שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר, ולפירוש הזה הסכימו התוספות שאפשר להפריש תרומה במחשבה בלבד. והביאו ראיה מהמשנה בתרומות (פ"א מ"ו), שאלם לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה, ובירושלמי מפרש הטעם משום ברכה, מבואר שלולא הברכה היה האלם יכול להפריש, והיינו במחשבה.

אמנם במאירי (שבועות כו:) כתב כשיטה הראשונה ברש"י, שלהלכה אי אפשר להפריש במחשבה. ולכאורה קשה על דבריו, שבקידושין (מא:) מבואר שתרומה ניטלת במחשבה, וגם הרי מבואר במשנה בתרומות (שם) שאלם יכול להפריש. ופירש בדרך אמונה (תרומות פ"ד ציון ההלכה ס"ק שצח), שמה שכתב שאי אפשר להפריש במחשבה היינו כשלא עשה גם מעשה ההפרשה, אבל אם גם עשה מעשה הפרשה חלה ההפרשה שהפריש במחשבה.

אך רוב הראשונים [יעוין בדרך אמונה (שם ס"ק קנט, ציון ההלכה ס"ק שצא-שצב)] הסכימו לפירוש השני ברש"י, שאפשר להפריש תרומה בהרהור בלבד גם כשלא הפריש לאחר מכן ולא דיבר, וכדעתם פסק השו"ע (יו"ד סי' שלא סמ"ו), וכן כתבו הגר"א (שם ס"ק צב), והחזו"א (דמאי סי' טו סק"ה).

ולגבי הפרשת מעשר במחשבה, כתב החזו"א שבתוספות בסוגייתנו (נח: ד"ה כשם) נסתפקו, האם מעשר ראשון הוקש לתרומה לדברי הכל, או שרק רבי יוסי ברבי יהודה סובר כן, ובמנחות (נד: ד"ה נטלת) כתבו התוספות, שמעשר ראשון הוקש לתרומה, אולם מעשר שני ומעשר עני לא הוקשו לתרומה. ואפשר שדווקא לענין הפרשת מעשר באומד מחלקים בין תרומה למעשר ובין מעשר ראשון למעשר שני שבמעשרות צריך מדה, אבל לענין מחשבה אפשר שלמדים מעשרות מתרומה.

והביא לזה ראיה, מהנאמר בתוספתא (דמאי פ"ג ה"ט) חבר שהיה יושב במשתה של עם הארץ, אפילו רואים אותו שנוטל ואוכל מיד, נוטל ושותה מיד, אין לו חזקה למעשרות שמא עישר בלבד, הרי שמעשר בלבו הרי זה מעשר. כמו כן הביא ראיה מדברי הרמב"ם (תרומות פ"ד ה"טז) שפסק שמועיל מחשבה בתרומה, ולא כתב שבמעשר אינו מועיל. ובהלכות מעשר (פ"א ה"ז) השוה תרומה למעשרות, ואם היה חילוק בדין בין תרומה למעשר לגבי מחשבה היה על הרמב"ם לפרשו. וכן כתב בשבט הלוי (ח"ב סי' קפה), והביא שכן מבואר בירושלמי (תרומות פ"ג ה"ג) בפירוש, שהפסוק 'ונחשב' נאמר גם על מעשר שני, ולא כהרש"ש (גיטין לא.) שכתב שמעשר שני ומעשר עני אי אפשר להפריש במחשבה.



למה נקרא שמו ירדן שיורד מדן

איתא (אבות פ"ד מ"א) איזהו גבור הכובש את יצרו, לפי פשטות הענין מכבישת היצר הוא למנוע ולא לעשות מה שהיצר יסיתנו, וכך אנו רגילין להבין הלשון איזהו גבור הכובש את יצרו, שמתגבר על הסתתו ומונע מלעשות אותו הדבר שחשקה נפשו אליו. ואמנם על האמת בכלל כבישה זו גם זה העושה דבר נגד רצונו, והוא כובש את ההתנגדות שבלבו למעשה זה ובכל זאת עושה אותו. ונבאר זה על פי לשון הפסוק (דברים ג כד) 'אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך' ועל זה אמרו באגדות (ספרי ואתחנן פ'סקא כז) כמעשיך על הים וכגבורותיך על הירדן, ורומז למה שמסופר (יהושע ג יא) שבדרך כניסת ישראל עברו את הירדן בחרבה, ואינו מבואר למה נקראה ההעברה על הים 'מעשיך', ולהעברה על הירדן 'גבורותיך'. אך זה יתבאר על פי המבואר (סנהדרין צו.) בענין מלחמת אברהם עם הארבעה מלכים (בראשית יד יז) וכתוב שם 'וירדוף עד דן', ועל זה אמרו בגמרא שם כיון שבא אברהם עד דן תשש כוחו שראה בנבואה שעתידין בניו להעמיד שם עגל לעבודה זרה, ורומז למה שמסופר (מלכים א' יב כח) 'ויעש שני עגלי זהב ויאמר הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחר בבית אל ואת האחר נתן בדן'.

ובגמרא מבואר דמקור שם ירדן הוא על שם שיורד מדן, כלומר שתחילתו נובע מנחלת דן, והנה לפי זה לא היה להם לישראל לעבור את הירדן בחרבה, אחרי שכל כך הקניטו כביכול להקב"ה במקום שמקורו מדן הוא הירדן, ולא היה רצונו של הקב"ה להעבירם, אך הוא התגבר כביכול על רצונו והעבירם. וזו כונת לשון הפסוק שהבאנו בתחלת דברינו בזה, 'מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך', ופירשו באגדות כמו שהבאנו 'כמעשיך' על הים 'וכגבורותיך' על הירדן, והיינו ששם הראה הקב"ה כביכול גבורתו ברוח, שעשה דבר שהוא נגד רצונו והעבירם את הירדן בחרבה. והוא שאמרנו בתחלת דברינו שגם על העושה דבר נגד רצונו והוא כובש את רוח ההתנגדות ועושה הדבר, גם על דבר זה נאמר איזהו גבור הכובש את יצרו וכמו שבארנו.

(ברוך שאמר, אבות)



ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין

כתיב (בראשית יח) 'ויגברו המים וירבו מאוד על הארץ' וגו', אומרו 'על הארץ' לכאורה מיותר כי בודאי על הארץ רבו לא על השמים. אך הנה מצינו שאמרו ז"ל בפסוק 'והנהר הרביעי הוא פרת' (בראשית ב יד) למה נקרא שמו פרת שמימיו פרין ורבין מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מתברך, ונמצא אשר ימצא במים הפרין ורבין אך לא על הארץ כי מכיפיה מתברך, ומימיו פרין ורבין במקום שהוא שם ולא יעלה להציף פני תבל ומלואה, אך בענין לפרות ולרבות לא כל העתים שוין, ולפעמים 'ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד' (שמות א ז), והנה כח המים להרבות ולירד על הארץ נקרא גבורה, כמו שאמרו ז"ל (תענית ב.) למה נקראין גבורות גשמים וכו', ועל כן אמר 'ויגברו המים', שנתן להם הקב"ה כח וגבורה יתירה שלא בטבעם, ועל כן וירבו מאוד על הארץ, שכל כך גדלו שעלה התהום על הארץ להציף ולהחריב העולם, מה שלא מצינו כן בשאר מימות הפרין ורבין שאינן יורדין לשחת העולם כאמור.

(באר מים חיים, נח)

מאזנים את השמחה

את השמחה שלכם

לעולם לא ישכחו



מזכרות ייחודיות
מבית ממלכת התורה 'עוז והדר'

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
מוקד הזמנות: 1800-22-55-66



להגדיל תורה ולהאדירה